

6D080100 - «Агрономия» мамандығы бойынша философия докторы (Ph.D) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Тамшылатып суаруды қолдана отырып дәндік жүгерінің интенсивті будандарын өсіруде суару және минералды заттармен қоректену режимдерін оңтайландыру» тақырыбындағы Сембаева Айзада Сансызбаевнаның диссертациялық жұмысына

ПІКІР

Бүгінде Жер шарында судың мөлшері азаюда. Бұл, әсіресе, Орталық Азия елдерінде қатты байқалуда. Оған жаһандық жылыну тікелей себепкер. Сондықтан бүгінгі басты мақсат – суармалы жерлердегі суды тиімді қолдану және ауыл шаруашылығы дақылдарын суды аз жұмсайтын технологияларға көшіріп, экологиялық мәселелерді шешу. Осы арқылы суармалы жерлерде дақылдардың өнімділігін арттыру, халықты сапалы азық-түлікпен қамтамасыз ету мәселесі күн тәртібінен түспей тұр.

Қазақстанда су тапшылығы 20% - дан асады, болашақта тұтыну өскен сайын және су ресурстарының қысқаруына байланысты тапшылық тек арта түседі. Осыған байланысты, трансшекаралық суларға қатты тәуелді Қазақстанның оңтүстік және оңтүстік-шығыс облыстарын сумен қамтамасыз ету перспективалары, сондай-ақ гидромелиоративтік жүйелердің тозуы және ауыл шаруашылығы өндірісінің тұрақсыз құрылымы, сондай-ақ климаттың жаһандық өзгеруі орташа әлемдік трендпен салыстырғанда Қазақстан аумағына неғұрлым теріс әсер етеді.

Жүгері дәнін өндіруді ұлғайту Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін жақсартуға, оңтүстік және оңтүстік-шығыс Қазақстан облыстарының ауыл шаруашылығын жүгері өсіруге ынталандыруға, астықты қайта өңдеудің қосалқы өнімі ретінде өндірілетін құнды ақуыздық өнімдер мен жемшөп өнімдерін өндіруді арттыруға мүмкіндік береді. Жүгері өнімін ұлғайту үшін жаһандық климаттың өзгеруіне байланысты қарқынды сынақтар жүргізіп, өнімділігі мен сапасы жоғары шетелдік жүгері будандарын бейімдеу қажет.

Диссертациялық жұмыстың тақырыбы бойынша ғылыми-зерттеу жұмысы 2019-2021 жж. «Қазақ егіншілік және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС-де жүргізілді:

- Мемлекеттік тіркеу №0118PK01213, бағдарлама шифрі О.0869, «Нақты егіншілікті іске асыру үшін инновациялық агротехнологиялық парк құру» ғылыми-техникалық бағдарламасы бойынша «Нақты егіншілік жүйесінде жетекші егістік дақылдарды өсірудің ғылымды қажетсінетін технологияларын енгізу. Жоғары өнімді ауыл шаруашылығы дақылдарының трансферті және бейімделуі», 2018-2020 жылдарға арналған (ЖРН BR06349590) ҚР АШМ қаржыландыруы аясында;

- Мемлекеттік тіркеу №0121PK00781, бағдарлама шифрі О.0990, «Қазақстан өңірлері үшін өсірудің әртүрлі технологияларын салыстырмалы зерттеу негізінде өсіру технологиясының элементтерін, сараланған қоректендіруді, өсімдіктерді қорғау құралдарын және рентабельді өндіруге арналған техниканы қолдана отырып, ауыл шаруашылығы дақылдарын

(дәнді, дәнді бұршақты, майлы және техникалық дақылдарды) өсірудің егіншілік жүйесін әзірлеу» ғылыми-техникалық бағдарламасы бойынша «Қазақстанда суармалы жер көлемін 3,0 млн. гектарға дейін ұлғайтуды ескере отырып, суармалы жерлерде ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру бойынша ғылыми-әдістемелік ұсынымдар әзірлеу», 2021-2023 жылдарға арналған (ЖРН BR10764908) ҚР АШМ қаржыландыруы аясында орындалды. Аталған ғылыми-техникалық бағдарламаларда докторант А.С. Сембаева ғылыми қызметкер болып жұмыс атқарды.

А.С. Сембаеваның диссертациялық жұмысы дәндік жүгерінің әлеуетті өнімділігіне қол жеткізуге, топырақ құнарлылығын сақтауға, тыңайтқыштар мен суармалы суды ұтымды пайдалануға аудан бірлігіне гербицидтік жүктемені азайтуға, бағытталған. Егіншілік жүйесіндегі агротехниканың заманауи әдістерін пайдалана отырып, тамшылатып суару арқылы дәндік жүгеріні өсірудің түбегейлі жаңа технологиясы зерттелген.

Докторант Айзада Сансызбаевна көп факторлы далалық тәжірибелерді қою және жүргізу арқылы дәндік жүгеріні өсірудің агротехникасының негізгі элементтері – топырақты негізгі өңдеу және No-Till технологиясын пайдалана отырып тамшылатып суарудың әртүрлі режимдерінде және әр түрлі тыңайтқыштарды қолданудағы егістіктердің фитосанитариялық жай-күйін басқару тәсілдері зерттелген.

Қазақстанның оңтүстік-шығыс аймағы жағдайында су үнемдеуші технология тамшылатып суару тәсілін пайдалана отырып жүгерінің өнімділігін 1,5-2 есеге көтеріп, еңбек шығымын 1,5-2 есеге азайтып суару және минералды заттармен қоректену режимін оңтайландыру негізінде дәндік жүгеріні тамшылатып суару технологиясын ұсынып отыр.

Диссертация мәліметтері бойынша жұмыстың негізгі нәтижелері мен қортындылары отандық және шетелдік басылымдарда 10 мақала түрінде жарық көрді. Оның ішінде: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамассыз ету комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда - 3 мақала, Халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында және ғылыми журналдарда - 4 мақала, Scopus дерекқорына кіретін SABRAO Journal of Breeding and Genetics (59 процентиль, Q3) журналдарында - 2 мақала және Food Science and Technology (58 процентиль, Q3) журналында - 1 мақала жарияланған. 1 монографияның тең авторы және 1 пайдалы модельге патент алынды.

Сембаева А.С. өзін, алдыға қойылған мақсатқа жету үшін мақсатты және табанды түрде жұмыс жасайтын, зерттеудің мақсаттары мен міндеттерін нақты жүйеге келтіретін инициативті зерттеуші ретінде көрсетті.

Сембаева А.С. ұсынған «Тамшылатып суаруды қолдана отырып дәндік жүгерінің интенсивті будандарын өсіруде суару және минералды заттармен қоректену режимдерін оңтайландыру» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы аяқталған, дербес ғылыми жұмыс болып табылады. Өзектілігі, жаңалығы және мазмұны бойынша 6D080100 - «Агрономия» мамандығы

бойынша философия докторы (Ph.D) дәрежесін алу үшін докторлық диссертацияларға қойылатын талаптарға сәйкес келеді.

Жоғарыда айталғандардың негізінде А.С. Сембаеваның диссертациясын университеттің диссертациялық кеңесінде ашық қорғауға ұсынамын.

Отандық ғылыми кеңесшісі,

«Қазақ егіншілік және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС-нің

**Бас ғылыми қызметкері, а.ш.ғ. докторы, профессор,
ҚР ҰҒА және ҚР ҰАҒА академигі**

С.Б. Кененбаев

